

# **Det myckna bokskrivandet**

om författare och författeri i Torgny Lindgrens litterära värld

”För övrigt, min son, låt varna dig! Det finns ingen ände på det myckna bokskrivandet, och mycket studerande gör kroppen trött.”

Kung Salomo, i *Predikaren*

”Den som exempelvis författar romaner vill helt enkelt vara mer än en vindfläkt.”

Kortvaruhandlaren Bruhn, i ”Brokiga Blad”

”Att avlägsna sig från tingen ända tills man inte längre ser åtskilligt hos dem och måste lägga till åtskilligt *för att fortfarande kunna se dem*. (...) allt detta bör vi lära oss av konstnärerna och i övrigt vara visare än de. Ty denna fina styrka hos dem upphör vanligtvis där konsten upphör och livet börjar. Vi däremot vill vara vårt eget livs diktare, och först och främst i det minsta och alldagligaste.”

Friedrich Nietzsche, i *Den glada vetenskapen*

## Innehållsförteckning

<b>1. Inledning</b>	1
Syfte	1
Metod	1
Mitt urval av texter	4
Tidigare forskning	5
Angående intervjuer med författaren själv	6
<b>2. Analys</b>	7
Karlson Boman – Ett hänsynslöst och besinningslöst berättande	7
Ida Boy-Ed – Livets fattigdom och konstens rikedom och tvärtom	9
Berättaren i <i>Dorés bibel</i> – Med livet som konst	12
<i>Konstverken och sinnelaget</i>	15
<i>Ett konstlöst meddelande</i>	17
<i>Böckernas tomma värld</i>	18
<b>3. Torgny Lindgren och författarrollen</b>	19
Analys av intervjusvar	22
<b>4. Avslutande anmärkningar och reflektioner</b>	24
Slutligen	27
<b>5. Sammanfattning</b>	28
<b>Källförteckning</b>	29

# 1. Inledning

## Syfte

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka litteraturens och skrivandets eventuella mening eller funktion samt dess existentiella dimensioner för några karaktärer i Torgny Lindgrens romaner och noveller. Jag kommer särskilt fokusera de pessimistiska sanningarna om konsten, som jag tycker återfinns i Torgny Lindgrens texter från senare datum. Syftet med uppsatsen är också att jämföra texternas sätt att gestalta skrivande- och litteraturmotivet med uttalanden som Torgny Lindgren själv har gjort i olika intervjuer i samma ämne.

Kulturpersonligheter, litteraturvetare, konstnärer mfl. brukar hysa en stark tilltro till konstens mening och positiva funktion i människolivet, vilket är förståeligt och kanske inte alldeles orimligt. Denna ensidighet i beskrivningen behöver dock balanseras, och det är detta jag vill bidra till med min uppsats. Den generella – och överväldigande stora – frågan om meningen med konsten förefaller mig vara viktig att undersöka, inte minst eftersom en stor del av min, och många med mig, vakna tid tillbringas tillsammans med konstverk i olika former. Vår tillvaro är tack vare modern teknik medialiserad och informationsstinn, och människorna i min samtid lever i stor utsträckning i vad som kan kallas för en ”hyperverklighet”.<sup>1</sup> Min uppsats undersöker på ett tematiskt vis en liten och avgränsad del av denna större fråga om meningen med konsten.

Min uppsats är disponerad så att jag efter inledningsdelen övergår i en analysdel, där textanalyser med inriktning mot skrivande- och litteraturmotivet sker. Detta följs av en del med genomgång av författarintervjuer där Lindgrens eget förhållningssätt till skrivandet presenteras och analyseras, den delen markerar också övergången in i uppsatsens fjärde del med reflektioner. Uppsatsen avslutas med en sammanfattning. Genom hela uppsatsen kommer jag att hänvisa till författarens verk i sidhänvisningar i parenteser i den löpande texten, medan övriga hänvisningar sker med hjälp av notapparaten.

## Metod

Min metod utgörs av närläsning av några av Torgny Lindgrens romaner och noveller, särskilt de

---

1 Peter Barry (2009) skriver om hyperverkligheten att den kännetecknas av ett borttappande av det verkliga. (s. 83f) Bilder från film, TV och reklam har i vår kultur resulterat i en förlust av skillnaden mellan verkligt och påhittat, verklighet och illusion, yta och djup. Jag är medveten om de många skillnader man kan visa på mellan ”konstverk” och exempelvis TV:s ”masskultur”, men de två har dock en väsentlig likhet i sin status som artefakter. (Peter Barry, *Beginning theory*, New York and Manchester 2009)

delar som talar om litteratur i allmänhet och författande eller berättande i synnerhet. Jag kommer att reda ut vilka attityder till litteraturen som man kan finna i Torgny Lindgrens texter samt hos författaren själv.

För att göra en rimlig tolkning av Lindgrens texter krävs, menar jag, en noggrannhet och lyhördhet för formen och stilen, inte bara det tankemässiga innehållet i texterna. Det innehållsliga ligger nämligen även i formen, t.ex. i en ironiskt, mångtydigt sätt att uttrycka sig.<sup>2</sup> Martha C. Nussbaum (1990) skriver i sin bok *Love's knowledge* om stilen och formens betydelse för innehållet. En lyhördhet för formen gör också att man ser att varje stil, självt, är ett "statement".<sup>3</sup> Stilen och formen talar om vilket *sinne* hos läsaren som är relevant för förståelse av texten.

Min läsning kommer vidga sig från de rent textinterna delarna till att föra ett annat slags, mer filosofiskt inriktad diskussion kring konsten och litteraturens relation till den verklighet som inte är litteratur och som jag benämner "livet". Jag kommer vidare att dra paralleller till andra källor än Lindgrens texter, t.ex. Bibeln, men också till utsagor i författarintervjuer. En stor del av mina resonemang kommer finnas i notapparaten. Min läsning kan sägas vara idéinriktad. Eva Hættner Aurelius (2002) skriver i sin artikel "Litteratur och idéer" om idéstoffet i litterära texter som ett slag av biografisk läsning, gränsande till idéhistorisk forskning, men mindre vittomfattande än den idéhistoriska läsningen.<sup>4</sup> Hon skriver: "Texttolkning med utgångspunkt från den enskilde författarens filosofiska eller religiösa åskådning skulle i princip lika gärna kunna föras till den biografiskt-psykologiska teorin och metoden som till det idéhistoriska och idéanalytiska perspektivet. Det låter sig ju säga att en författarens idévärld måste vara en integrerad del av författarens jag."<sup>5</sup> Jag kommer i min uppsats att betrakta Lindgrens texter som ett slags filosofisk litteratur som försöker säga något om konsten och estetiken. Aurelius har skrivit om detta i nyss nämnda artikel, där hon talar om den litterära texten som "kan lägga sig nära den filosofiska texten, de vidgar litteraturbegreppet från den rent estetiskt verksamma artefakten (...) till en text som öppnar för idédiskussioner, existentiella diskussioner."<sup>6</sup> På detta sätt kommer jag att belysa uppfattningar av konsten och dess relation till livet i några av Torgny Lindgrens texter.

Det verkar som om Torgny Lindgren själv betraktar de religiösa och filosofiska aspekterna av sina verk som viktiga. Han har i en intervju i SVT:s "Babel special" från 2007 sagt att hans böcker är tänkta som "mycket allvarliga filosofiska och teologiska avhandlingar." Lindgren uttalar

---

2 Magnus Nilsson (2004) skriver i sin avhandling om Lindgrens "mångtydighetspoetik", se t.ex. s. 259. (Magnus Nilsson *Mångtydigheternas klarhet. Om ironier hos Torgny Lindgren från Skolbagateller till Hummelhonung*, Växjö 2004)

3 Martha C. Nussbaum, *Love's knowledge – Essays on philosophy and literature*, New York 1990, s. 7.

4 Eva Hættner Aurelius, "Litteratur och idéer" i Bergsten, Staffan (red.) *Litteraturvetenskap – en inledning*, Lund 2002, s. 39.

5 Ibid., s. 39.

6 Ibid., s. 46.

möjligen detta komiskt-ironiskt, men säger det inte som att han inte skulle mena det han säger utan snarast som en påminnelse om sin intention och vilka ämnen hans skrivande berör samt den underliggande allvarsnivån. Jag kommer dock inte att dra slutsatser om vad Torgny Lindgren själv slutligen anser. Klart är emellertid att Torgny Lindgren själv sagt i en intervju i radioprogrammet "Bokfönstret" från 1987 att han utlämnar sig alldeles för mycket i sina texter. Detta som ett resultat av att han själv upplever sig som "så förbannat närvarande" i det han skriver.

Att överensstämmelsen mellan litteraturen och författaren, så som han visar sig i intervjuer, ej är helt fullständig hindrar mig inte från möjligheten att dra kopplingar och finna en djupare, fastare innebörd i Torgny Lindgrens texter om litteraturens villkor, kanske till och med en mer åtkomlig innebörd än vad ett resultat skulle bli om jag exempelvis intervjuade Torgny Lindgren om författarskapet.<sup>7</sup> Det skönlitterära materialet är intressant i ett annat hänseende än intervjusvar. Sven Linnér (1974) skriver: "En litterär text kan vara nästan värdelös som källa i vissa avseenden, men ovärderlig i andra."<sup>8</sup> Konstverket är en kunskapskälla som äger ett annat värde än andra källor och med egenskaper som andra källor saknar. I Torgny Lindgrens fall äger dessa skönlitterära texter författarens intention att belysa filosofiskt och religiöst idématerial, och är enligt min mening effektiva därtill.

Till mitt material kommer jag att studera intervjuer som andra gjort med författaren Torgny Lindgren för att se på vilket sätt idéer hos författaren och idéer om konstnärskap i hans verk överensstämmer eller inte överensstämmer. Ibland kommer jag uttala vissa paralleller och slutsatser utifrån författaren själv (framställd i intervjumaterial) samt de författare som han själv framställer i sina böcker. Läsaren bör då vara medveten om att detta är uppsatsskrivarens slutsatser och tolkningar, inte nödvändigtvis Torgny Lindgrens.

Man kan sammanfatta med att säga att jag använder författarens och hans eventuella intention i verken, som en kontext bland andra. Detta har Anders Ohlsson (1994) skrivit om i en artikel som heter "Vad kommer efter 'författarens död?'". Han skriver bl.a. om att texter inom den (då) nyare biografiforskningen blir "livstexter" som är resultatet av "kulturellt betingade observationer och kunskapsprocesser."<sup>9</sup> Perspektivet uppvisar i sin ansats en respekt och trohet gentemot en, enligt mitt tycke, intim relation mellan författare och text. I detta specifika fall är det biografiska sökandet

---

7 Torgny Lindgren blev i en intervju i TV-programmet Babel från 2010 intervjuad om författarskapet och sade tåmligen konstant att han inte visste så mycket om det han själv hade gjort, rent litterärt. Det enda tips han kunde komma på att ge var att om man vill skriva bra ska man ha sköna tofflor på fötterna, dricka te, samt ha en hund vid sin sida som trycker på en i arbetet med texten. Att få ut mindre s.a.s. prosaiska svar i intervjuer medgives alltså inte säkert. ("Babel", SVT, 2010-04-06.)

8 Sven Linnér, "Psykologisk och biografisk litteraturforskning", i Gustavsson, Lars (red.) *Forskningsfält och metoder inom litteraturvetenskapen*, Stockholm 1974, s. 160.

9 Anders Ohlsson, "Vad kommer efter 'författarens död'? – Om den biografiska kontexten", *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 1994:1, s. 24.

valt inte minst eftersom detta slags kontext ligger nära det motiv jag undersöker, problematiken rörande konst-liv. Torgny Lindgren och hans text- och föreställningsvärld blir på ett plan en illustration av hur konsten och livet – båda högt upphöjda – *möjligen* kan samexistera. Att se noggrant på författarens relation till konstverket blir för mig ett sätt att undersöka vilken koppling som finns mellan författare och texten, samt textens koppling till livet. Ett sätt att se *hur* texterna blir ”livstexter”. Detta synsätt präglas av min övertygelse att om en människa talar till mig vill han eller hon få mig att förstå något särskilt och bestämt. Jag anser att det ligger något i Beata Agrells (2002) resonemang om *artefakten* som ”gjord av människor för människor”.<sup>10</sup> Hon avser texter som talar för att bli lästa och kanske även levda av.<sup>11</sup> Här återfinns alltså i min litteratursyn och min teori en inbyggd, närmast etiskt bindande, koppling mellan liv och litteratur. Beata Agrell vänder sig i sin text emot det som hon menar snarare är ett intresse för sig själv och teorin som litteraturforskaren gärna har sysslat med, något hon kallar ”personal criticism”. Vad Beata Agrell ”efterlyser är just läsning, men med *inriktning* på texten som läsbar och gjord för att läsas.”<sup>12</sup> Hon vill i sammanhanget tala om läsningen som sker innan det vetenskapliga efterarbetet med att skriva analysen, vilket hon menar inte är läsning. Hon önskar att nå ”(...) nära textens eget tilltal.” Denna ansats är förebildlig, menar jag, och jag eftersträvar ett liknande förhållningssätt i denna uppsats.

### Mitt urval av texter

Jag har för min uppsats valt att undersöka fyra verk av Torgny Lindgren, dessa är novellerna ”Karlson Boman”, från novellsamlingen *Berättelserna* (2003)<sup>13</sup> samt ”Albert Krummes” från novellsamlingen *I Brokiga Blads vatten* (1999)<sup>14</sup>, därtill romanen *Dorés bibel* (2005)<sup>15</sup> samt den självbiografiska romanen *Minnen* (2010)<sup>16</sup>. Boken *Berättelserna* är en samling med delvis omarrangerade noveller från Lindgrens tidigare novellsamlingar; *Merabs skönhet* (1983), *Legender* (1986) samt *I Brokiga Blads vatten*.<sup>17</sup> I mina analyser av novellen ”Alfred Krummes” har jag hänvisat till texten som finns i novellsamlingen *I Brokiga Blads vatten*. Samtliga verk i mitt urval är

10 Beata Agrell, ”Teori och läsning: Till frågan om den teoretiska praktiken”, *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 2002:4, s. 38.

11 Denna litteratursyn vill jag påstå ligger nära Torgny Lindgrens syn på skrivandet som ”en handling av medmänsklighet”, som han talar om i SVT:s ”Babel special” från 2007. Utan att ha en relation till skrivandet som att man skriver till sina medmänniskor, blir det meningslöst, menade Torgny Lindgren. (”Babel special”, SVT, 2008-01-22.)

12 Agrell, s. 39.

13 Torgny Lindgren, *Berättelserna*, Stockholm 2003.

14 Torgny Lindgren, *I Brokiga Blads vatten*, Stockholm 1999.

15 Torgny Lindgren, *Dorés bibel*, Stockholm 2005.

16 Torgny Lindgren, *Minnen*, Stockholm 2010.

17 För att se exakt hur dessa är omarrangerade hänvisar jag läsaren till Marcus Willén (2008) och sidorna 235-236 i hans avhandling *Konsten att upphöja det ringa*. (Marcus Willén, *Konsten att upphöja det ringa. Om Torgny Lindgrens litterära metod*, Skellefteå 2008)

relativt sena i författarens bibliografi, detta eftersom motivet som jag undersöker i min uppsats förekommer mer frekvent samt fördjupas i författarskapets senare skede.

### Tidigare forskning

Det har inte forskats mycket om Torgny Lindgrens författarskap före 90-talet. Jag ska nu ta upp något om den forskning som genomförts och som är av relevans för min frågeställning. Den första doktorsavhandlingen som behandlade texter av Torgny Lindgren hette *Livsmålet i skrönans värld*, den kom 1993 och skrevs av Ingela Pehrsson. Vad Ingela Pehrsson gjorde var att undersöka tre romaner av Lindgren, *Ormens väg på hälleberget*, *Ljuset*, samt *Bat Seba*. Avhandlingen drar paralleller mellan Lindgrens romaner vad gäller religiös samt filosofisk tematik och olika tänkare inom religion samt filosofi, t.ex. Martin Luther, Mäster Eckehart och Jacob Böhme.

Magnus Nilssons avhandling *Måntydligheternas klarhet* kom ut 2004 och går igenom romaner av Lindgren utkomna mellan 1972 till 1995 med fokus på dubbelheter och olika former av ironier i dessa verk. I anslutning till sitt avsnitt om Lindgrens roman *Till sanningens lov*, diskuterar Nilsson konsten och dess relation till livet, vilket är en diskussion som är relevant för denna min uppsats och jag kommer att diskutera frågan friare i min analysdel. Nilsson utelämnar i sin avhandling novellerna, vilka Marcus Willén uteslutande ägnar sig åt i sin avhandling *Konsten att upphöja det ringa*, från 2008. Willén undersöker novellerna från *Merabs skönhet* (1983) och den sista novellen ”Brokiga Blad” i novellsamlingen *I Brokiga Blads vatten* (1999). Willén undersöker i sin avhandling en vision hos Torgny Lindgren om att på olika sätt i och genom sin konst ”upphöja det ringa”. Willén tar inte upp någon av de noveller som jag har valt att titta på, och inte heller berörs *Dorés bibel* mer än kortfattat. Med tematiken om ”konsten” har vi dock ett gemensamt fokus.<sup>18</sup>

En som däremot går igenom *Dorés bibel* mer utförligt är Anders Tyrberg (2006).<sup>19</sup> I hans artikel ”Berätta, återställa, överlämna. Torgny Lindgrens Dorés bibel” analyserar Tyrberg romanen med avseende på Doré-bildernas betydelse i och för berättelsen. Tyrberg analyserar även muntlighetens betydelse samt dennas relation till den skrivna romanen.

I jämförelse med det som Marcus Willén gör i sin avhandling, har jag inriktat mig både på andra texter av Lindgren och på en annan frågeställning. Vi har dock en gemensam utgångspunkt då vi bägge tar avstamp i det citat av Hermann Krings som finns med i början av *Berättelserna* och att vi båda således har en utgångspunkt i att ordet, skrivandet, litteraturen och talandet har en

---

<sup>18</sup> Ordet ”tema” betyder i min uppsats *idé*, jmf. Willén, s. 14.

<sup>19</sup> Anders Tyrberg, ”Berätta, återställa, överlämna. Torgny Lindgrens Dorés bibel”, *Tidskrift för litteraturvetenskap* 2006:2.



existentiell dimension i Torgny Lindgrens texter.<sup>20</sup> Min avsikt är att söka efter den existentiella innebörden i ord, ”författeriet”<sup>21</sup> och litteraturen. Jag liksom Willén undersöker katakreser i Lindgrens texter, dvs. det som Willén genom att citera Nationalencyklopedin säger betyder: ”sammanblandning av olika bildliga uttryck som inte hör ihop”.<sup>22</sup> Willéns metod liknar min i det att vi båda närläser samt drar vissa paralleller, t.ex. till bibeltexter samt intervjumaterial med Torgny Lindgren. Min uppsats fokus sammanfaller inte heller med Nilssons som är inriktad på ironigreppet hos Lindgren, även om en del av mina idéinriktade analyser tar hänsyn till ironiernas budskap.

### Angående intervjuer med författaren själv

Jag har i min uppsats valt huvudsakligen intervjuer med författaren gjorda från 2007 och framåt, detta för att få en så uppdaterad bild av författaren Torgny Lindgren som möjligt. Jag använder dock en intervju gjord 1987 eftersom den är mycket kärnfull och relevant för min uppsats; Lindgrens funderingar kring skrivandet utvecklas där tämligen noggrant och han får god tid att besvara frågor.

Torgny Lindgren är känd för att vara ironisk i sina svar, vilket inte minst visar sig i intervjuer med honom. Han låter sig inte alltid inringas eller fångas. Hans uttryckssätt präglas ofta av en munterhet och ironi. Hur förhåller man sig till dessa, som forskare och uttydare av intervjusvaren? Ett alternativ är att ta ironierna inte på så mycket lek utan på allvar, detta trots att ironierna sägs lekfullt. Dvs. man lyssnar till både komiken och samtidigt den sanning som ikläder sig munterheten eller ironin.<sup>23</sup> Ett exempel på vad jag menar är Lindgrens tal om ”budskap”. Han brukar säga att han i varje bok lägger in ett budskap någonstans i boken så att då exempelvis journalister frågar efter budskapet, ska han enkelt kunna hänvisa till en sida och rad där romanens budskap återfinns. Detta innebär, menar jag, ett praktiskt förringande av vad som efterfrågas (nämligen *sensmoralen*, eller ett välavvägt, stort, moraliskt budskap), men då man studerar vad budskapen är enligt Torgny Lindgren, finner man att det han hänvisat till är mycket enkla ord om stora ting. I exempelvis *Dorés bibel* återfinns budskapet på sidan 146 och lyder: ”Nåden har ingen lag”.<sup>24</sup> I den självbiografiska romanen *Minnen* (2010) är budskapet knutet till Torgny Lindgrens faders död, där det sägs att ”Det

---

20 Willén skriver att Lindgren undgår att ”gyckla bort sig själv” (s. 16), medan min inställning är mer öppen eller oviss i fråga om huruvida Lindgren, så att säga, är bibehållen efter sitt långa författarskap. Som min uppsats intervjumaterial visar är svaret inte entydigt i frågan.

21 ”Författeriet” är ett ord som Torgny Lindgren använder i en intervju i programmet ”Bokprogrammet” i norska NRK. (”Bokprogrammet”, NRK, 2011-09-20)

22 Willén, s. 15.

23 Magnus Nilsson (2004) diskuterar ironibegreppet inledningsvis i sin avhandling *Mångtydigheternas klarhet*, där han bl.a. berör frågan om var ironin uppstår, om den finns i yttrandet eller om den uppstår först hos läsaren (s. 16f). Nilsson konstaterar att en författare ”(...) medvetet kan konstruera sina texter på ett sätt som kan styra tolkningen mot en ironisk läsart, och att ironierna i någon mening alltså ’finns’ i texten som en realiserbar möjlighet.” (s. 27)

24 Uttalat i en intervju med Aftonbladet 18 april 2005 (<http://mobil.aftonbladet.se/wendela/ledig/article10579647.ab?partner=wwwredirect>).

är förargligt.”<sup>25</sup> På så vis innehåller de enklaste av utsagor ett slags stora ”budskap”. Resten av romanen kan ägnas åt annat som inte lika lätt kan inringas som ett entydigt budskap.

En liknande svårighet som ovanstående gäller även kopplingarna som jag gör mellan den självbiografiska romanen *Minnen* och övriga texter av Lindgren. Att med säkerhet säga att boken avspeglar den historiske Torgny Lindgrens tänkande och handlande är vanskligt, men romanen är ändå i sin egenskap av konstverk djupt förbunden med författaren, vilket författaren bekräftar i intervjusvar. Sven Linnér (1974) skriver avslutningsvis i sin text ”Psykologisk och biografisk litteraturforskning”: ”I en dimension kan den [dikten/litteraturen] också ge besked där andra källor är stumma. Det gäller de djupliggande skikt i personligheten som i dikten får symboliskt uttryck.” (s. 169)

## 2. Analys

### **Karlson Boman – Ett hänsynslöst och besinningslöst berättande**

Ett citat av Hermann Krings inleder novellsamlingen *Berättelserna*, i vilken den korta historien om Karlson Boman ingår. Citatet handlar om talet och att talet är något som formar människans personlighet, ”i vilket människan blir den hon är och uppenbaras som sig själv.” (s. 7) ”Det som visar sig i språket är aldrig något tillfälligt (...) utan det är den sanna verkligheten, här liktydigt med människan själv sådan hon verkligen är.” (s. 7) I citatet talas även om lögnen som något integrerat hos människan och inte som en förlöplse hos tungan. I ”det existentiella talet” ges människan möjlighet att vinna eller avpersonifiera sig själv. Det existentiella talet är: ”Avgörandets, kännelsens, löftets, kärlekens eller hatets ord, lögnen, vittnesbördet om sanningen” (s. 7). I och med lögnaktigt tal, som då måste uttalas ”på allvar”, kan människan avpersonifiera sig själv. I talet både visar sig människan i sin sanna verklighet, och formar sig själv.<sup>26</sup>

Den korta novellen ”Karlson Boman” upptar endast två boksidor, och ändå rymmer den många intressanta aspekter av skapandets villkor. Först och främst talas det om Karlson Boman som ”en diktare som aldrig skrev en rad, kanske kunde han inte ens skriva.” (s. 221) I beskrivningen av Karlson Boman står det att han ägde förmågan att spela fiol och att han hade tio söner. Detta tjänar som en upplysning om en av förutsättningarna för konsten i det gamla Sverige, där konsten var

---

25 Som enligt Lindgren står på sidan 206, näst sista raden. (Torgny Lindgren, ”Västerbottensnytt”, 2011-06-03.)

26 Lindgren återkommer till dessa tankebanor i boken *Minnen*, då han i en dialog med en förläggare säger: ”Då vi pratar (...) visar vi oss i orden. Jaget blir uppenbart. Genom pratet bekräftar man vad man är som människa. Till och med i lögnen blir man det man är och uppenbaras som sig själv. Pratet är handling.” (s. 212).

något av en bisyssla som man kunde ägna sig åt vid sidan om ett vanligt yrke.<sup>27</sup>

Karlson Boman spelar visserligen fiol, men till huset kommer gäster som om kvällarna vill lyssna till honom berätta kusliga historier. Dessa historier blir undan för undan allt hemskare, och i och med att hemskheten blir allt värre och historierna allt groteskare, skriver Lindgren: "Berättandet fick honom alltmera i sitt våld." Detta är en viktig anmärkning i Lindgrens berättelse. Vad som drabbar denne Karlson Boman, är således att berättandet *drar iväg* med honom. Det är inte omvänt så att Karlson Boman är herre över sina berättelser utan berättelserna griper tag om honom. Han är inte längre den som uttalar historier utan historierna tycks använda sig av honom för att bli uttalade. Karlson Boman har i och med sitt berättande av historier om skendöda m.m., givit bort sig själv. Kopplat till citatet av Hermann Krings i bokens inledning, skulle man kunna säga att Karlson Boman har slutat att uttala "livsviktiga ord".

Ser man på temana i Karlson Bomans berättelser, noterar jag att de första berättelserna blandar dels mytologiskt material, t.ex. skogsrån eller huldror, dels fenomen som inte är alldeles otänkbara; helbrägdagörelser och naturkatastrofer kan sägas höra till den naturliga respektive religiösa erfarenhetssfären. Vidare ser man att de sista två stadierna på berättarens väg mot sitt skräckslagna tillstånd utgörs av skrönor eller i bästa fall vidareutvecklade, påbyggda skrönor som syftar till att skrämman folk. Karlson Bomans diktning blir i novellen "undan för undan allt hemskare och dystrare." (s. 221) För Karlson Boman är historierna mer än ren förströelse. I och med att hans berättelser är så många, drar jag slutsatsen att han på ett allvarligt sätt är gripen av lidelsen att berätta, fabulera och skrämman. Det står om de övriga att de blir trötta och gick och lade sig, medan Karlson Boman befann sig i en fasa som gjort honom oförmögen att sova och att han dessutom ibland vissa kvällar fortsatt tills han blivit "närmast sanslös".

Karlson Boman är en konstnär som genom sina många och gripande ord, kort sagt sin "konst", gycklar bort en viktig del av sig själv, nämligen sansen och förnuftet. Han blir allt eftersom berättelserna blir hemskare och mörkret tätare, skräckfylld.

Ännu en konsekvens av Karlson Bomans otyglade berättande är att han injagar i sig en fasa som gör det omöjligt för honom att ägna sig åt den största glädjen som han har i livet: kvällspissningen. Han kan åtminstone inte ägna sig åt den på samma sätt som förut; människor måste nämligen stå i ring kring den skräckslagne mannen medan han kvällspissar. Vissa av kvällarna uteblir kvällspissningen helt och hållet.

Karlson Boman är således ett offer för berättandet och gestaltar ett viktigt motiv som är

---

27 Jämför intervjun i radioprogrammet "Bokfönstret" från 1987 med Torgny Lindgren i samband med att han gett ut *Ljus*, där exemplifieras detta med en skomakare som på sin fritid kunde vara en mycket duktig fiolspelar. Torgny Lindgren talar där om sina förfäders berättande och om sitt eget så som förfuskat. ("Bokfönstret", SR, 1987)

besläktat med ett större tema hos Torgny Lindgrens berättare och författare, nämligen berättandet som en livsviktig och livsavgörande handling. Karlson Boman representerar, under en munter och humoristisk yta, en konstnär som sätter sin personlighet ur spel och därmed bjuder in skrällen som omvandlar honom och tar ifrån honom den största glädjen i livet.

Ytterligare en aspekt av konstnärskapet lyfts fram i novellen, nämligen i det att det sägs om Karlson Boman att han ”aldrig skrev en rad”, samt att ”kanske kunde han inte ens skriva.” Detta motiv känns igen från andra berättelser av Torgny Lindgren och som jag återkommer till senare, nämligen att konsten är något *utöver* själva materialet eller hantverket. Det är ett gestaltande. Konsten blir kött och får liv, och livet blir därmed ett slags konstverk. Det framträder i novellen en bild av en människa som dels är sig själv i sin vardag, men även representerar en enkel tillvaro som förlorar en viktig ingrediens, nämligen en för Karlson Boman återkommande avslutning på dagen.

En sista anmärkning om novellen ska göras. I berättelsens första stycke saknas en mening som däremot förekommer i ljudboken, Torgny Lindgren läser – eller snarare flikar in om Karlson Boman – att: ”Han var en av min barndoms hjältar, kanske den största.”<sup>28</sup> Denna anmärkning i ljudboken tillför en möjlig biografisk koppling till Torgny Lindgren själv, men det vore vanskligt att med bestämdhet tillskriva denna tillagda bisats författaren.<sup>29</sup>

Raden skulle emellertid kunna kopplas till Marcus Willéns tanke om att Lindgren som metod i sina noveller ägnar sig åt ett upphöjande av det ringa. I sin ringhet är denne oansenlige berättare en hjälte – en ”vem som helst” men likväl väsentlig i det att han gestaltar en idé om konsten samt om skörheten i ett enkelt, oansenligt glädjeämne i livet, vilket slutligen ruineras av ett oaktsamt berättande – av en konstnär som mister besinningen.

Vari det ligger som gör Karlson Boman till ”den största” av hjältar för berättaren, sägs inte. Kanske ligger storheten i just att han förmår förena ett liv i livet med sin konst, sitt berättande, som en bisak eller fritidssysselsättning – nog så viktig – och att Lindgren uttalar storheten i detta i efterhand, sett på Karlson Boman i sin ålderdom.

### **Ida Boy-Ed – Livets fattigdom och konstens rikedom och tvärtom**

Den näst sista figuren i Torgny Lindgrens novellsamling *I Brokiga Blads vatten*, som i boken *Berättelserna*, namnges ”Alfred Krummes”, berättar om en författarinna som heter Ida Boy-Ed. Hon har ingen stor roll i novellens skeende, och hon förekommer endast i en passage, men är ändå

---

28 Torgny Lindgren, *Berättelserna*, ljudupptagning, Stockholm 2003.

29 Anders Tyrberg (2006) har i sin text ”Berätta, återställa, överlämna” dock berört frågan om den effekt som uppstår hos läsaren i och med att en berättelse lästs in. I inspelningen suddas bokstäverna ut, mellan läsare och författare finns bara mediet (CD-skiva och inspelningsapparat). Den åtråvärda närheten till författaren är, av flera anledningar, illusorisk. (s. 16)

en viktig representant för konstnärskretsen i Torgny Lindgrens litterära värld.

Ida Boy-Ed lever kvävd och krossad i sitt konstnärskap av en dyster syn på verkligheten, som för henne är ”uttömd”, den är inte längre ”dichterisch” (s. 171).<sup>30</sup> Hon är krossad av och i en paradox. Det står om henne att hon inte längre tror på litteraturen. Följande ord säger hon till en journalist efter att hon funnit den skadade Alfred Krummes i gräset:

Litteraturens anspråk var helt enkelt alltför autokratiska och monumentala, det tryckta ordet blev genom sin förmäthenhet och sitt övermod narraktigt och i bästa fall sorglustigt. Å ena sidan tycktes tillvaron i sig inte vara stor och märklig nog för att göras till föremål för litteratur, å andra sidan kunde litteraturen aldrig vara tillnärmelsevis lika tänkvärd och uppseendeväckande som tillvaron. I den paradoxens rävsax hade hennes skaparkraft fastnat och krossats.

Konstnären, tillade hon, borde ägna alla sina själsförmögenheter och sin ofta abnormt stegrade känslighet åt livet, inte åt konsten. Utövandet av konst kunde med fördel överlätas åt de normala för att inte säga medelmåttiga. (s. 171)

Denna passage säger några mycket viktiga saker om konstens villkor och den paradox som konstens existens utgör i livet och passagen säger också någonting om vad konstnärerna själva borde ägna sig åt, om man ska ta Ida Boy-Ed på sina bara ord. Här finns en uppgivenhet inför konstens omöjlighet i att skildra ett myller av liv, den kan inte bli lika ”tänkvärd” (s. 171), inte lika uppseendeväckande som verkligheten själv – en verklighet som i sin tur är varken stor eller märklig nog för att göra sig i litteraturen.

I citatet syns även en pessimistisk syn på litteraturen. Dess anspråk är allt för ”autokratiska”, vilket innebär att litteraturen står för en enväldighet eller despoti. Det tryckta ordet utstrålar enligt Ida Boy-Eds syn en förmäthenhet och ett övermod. Livets rikedom består, enligt Ida Boy-Ed i en mångfald som blir så vardaglig att den tappar sin tänkvärdhet och slutar att vara uppseendeväckande. Konsten å sin sida, tycks hon mena, tar över dessa drag hos verkligheten och blir uppseendeväckande och tänkvärd, och detta på konstgjord väg, så att säga. Resultatet blir att konsten därmed får en uppmärksamhet som man kan se som onaturligt stegrad, en uppmärksamhet som borde förlänas livet.

Ida Boy-Eds uttalande implicerar att konstnären å sin sida ger tillvaron i sin mångfald och mångtydighet en uppmärksamhet som den verkligen förtjänar, men då artefakten sedan föreligger, då saknar den de egenskaper som tillvaron är i egenskap av. Ett resultat av Ida Boy-Eds litteratursyn är att litteraturen därmed blir förfuskad; den pekar på tillvaron som finns eller kunde finnas, men är i sig själv inte nödvändigtvis lika tänkvärd.<sup>31</sup>

---

30 Det tyska ordet *dichterisch* kan översättas till det svenska ordet *poetisk*.

31 Denna *mångtydighet* spelar en viktig roll för Torgny Lindgrens konstnärskap. Torgny Lindgren har själv i olika intervjuer påpekat det nödvändiga i att skildra livet som mångtydigt, vilket jag kommer att återkomma till senare i min uppsats.

Ida Boy-Ed framställs alltså som en motsägelsefull person, fångad i en paradox. Nästan hela passagen om henne i Lindgrens novell utgörs av hennes samtal med en journalist. Hon säger att hon är djupt gripen av Alfred Krummes öde, men inte så gripen att hon tänker utnyttja det i sin konst, därtill är det inte tillräckligt storslaget. I slutet av passagen om henne står: "Och hon ville för övrigt inte alls tala med journalister." (s. 171) Detta är ju precis vad hon nyss gjort, vilket understryker hur motsägelsefull hon är som människa. En annan av hennes motsägelser är den att hon menar att den konstnärlige människan borde rikta sin "ofta abnormt stegrade känslighet åt livet, inte åt konsten." (s. 171) Detta uttalande rymmer paradoxen att konstnären ofta ägnar livet sin känslighet för att kunna behandla materialet, men av sammanhanget görs det mer sannolikt att vad Ida Boy-Ed menar är ett *annat slags* uppmärksamhet, som kommer till ett annat slags resultat än konst, då hon i samma andetag menar att konst kan utövas av den normala människan.

Uttalandet Ida Boy-Ed gör om att hon inte tänker skriva ner Alfred Krummes öde blir en kontrast gentemot författaren till novellen "Alfred Krummes", nämligen Torgny Lindgren själv, som bevisligen skrivit ner Alfred Krummes öde. Att det inte skulle vara "storslaget", enligt Ida Boy-Eds måttstock, är inget hinder för att berättelsen ska vara berättigad så som konstverk och ingå i novellsamlingen *I Brokiga Blads vatten*. Marcus Willén skriver i sin avhandling *Konsten att upphöja det ringa* om att Lindgren i somliga verk, inte ägnar sig åt att "upphöja det ringa" utan istället ägnar han sig åt: "(...) nedsänkningar av det höga. Det kan röra sig om uppsatta roller i samhället som avslöjas i mötet med världen och vardagen".<sup>32</sup> Författarrollen kan ses som ett slags upphöjd position i samhället, vilket markeras i novellen då det står om författarinnan att hon har en "hedersbostad i Zöllnerhaus intill Burgtor." (s. 170) I novellen kan man dock se hur lite Ida Boy-Ed har förstått av det "storslagna", eftersom det av Lindgrens novell framgår hur i någon betydelse storslaget Alfreds öde är. Novellen gör en poäng av att berättelsens huvudpersons öde är tänkvärt och stort nog för att bli konstverk.

Det är dock viktigt att notera att episoden är fiktion, därmed inte nödvändigtvis hämtad ur livet, dvs. den faktiska, icke-fiktiva världen. Istället är ödet uppdigtat och placerat i en faktisk historisk tid, nämligen i det skedet då bygget av Berlinmuren påbörjats. Alfred Krummes öde är diktat, emedan det existerar i novellsamlingen, och det kan inte bära livets tänkvärdhet, då detta till sin karaktär är mer mångfaldigt myllrande. Sannolikt kan konstverket ej heller bära livets exakta mångtydighet utan äger istället konstverkets mångtydighet.<sup>33</sup>

Att Torgny Lindgren skrivit ner novellen, tyder på att han inte med avseende på sina

---

32 Willén, s. 17.

33 Huruvida, samt i så fall till vilken grad, dessa olika slag av mångtydigheter sammanfaller, är en viktig fråga som jag inte kan beröra helt uttömmande här då den faller utanför mina frågeställningar i den här uppsatsen.

handlingar tycks dela Ida Boy-Eds syn på litteraturen och vad som är värt att skriva om. Ida Boy-Ed blir omskriven i samma novell som den enligt henne ej särskilt storslagne stackaren Alfred Krummes, som omskrivs med den otvetydigt största textmassan av de två. På det sättet erkänns den uppdiktade Alfred Krummes ödes storslagenhet. Ida Boy-Ed, sittandes i sin höga författarstol, blir dock en tragisk bifigur i skildringen av Alfred Krummes liv.

### **Berättaren i *Dorés bibel* – Med livet som konst**

I den självbiografiska romanen *Minnen* berättar Torgny Lindgren om en pojke som han som barn mötte och som ligger som förlaga till berättaren tillika huvudpersonen i *Dorés bibel*.

(...) utifrån den icke-läsandes och oåtkomliges perspektiv såg han djupare än jag, i varje fall då han höll handen för ögonen. Litteraturens hemligheter, som bokstäverna inte så litet fåfängt stod vakt omkring, var förmodligen desamma som verklighetens hemligheter, varken mer eller mindre, de var inte märkvärdigare eller mer invecklade och konstfulla. Jag skulle inte inbilla mig att jag begripit mer än han. (*Minnen*, s. 41)

Att episoden förekommer i boken *Minnen* kan ses som ett tecken på att människan bakom den av analfabetism drabbade stannat kvar i Lindgrens minne. Han har dröjt sig kvar och blivit till en föreställning, som sedermera kommit att bli utbroderat och omskrivet i en roman. Av någon anledning utgör detta liv, som jag ser det, ett tydligt exempel på ett liv som utgör "raison d'être" för ett konstverk.

Romanen *Dorés bibel* kan läsas som ytterligare en roman som behandlar det hos Torgny Lindgren så vanliga temat om livslögnen. Min egen läsning av boken inriktar sig emellertid på ett annat tema som kan kallas "livet utan skrivande och läsande", eller "konsten och verkligheten". *Dorés bibel* är en mycket komplex historia om en man som talar in hela den föreliggande romanen i en MiniDisc-spelare. Han är varken läs- eller skrivkunnig, men lever i nära förbundenhet med ett exemplar av en bibel där endast bilderna förekommer, en gång graverade av Gustave Doré. Dessa dramatiska bilder bär han med sig genom livet, främst i sitt minne eftersom boken tas ifrån honom i hans barndom, och han kan återskapa bilderna rad för rad. Dessa bilder är livsviktiga för honom och hela berättelsen talar han in för att boken ska föreligga inför ett stort Doré-jubileum. Hela hans livsvärld är präglad av icke-läsandets samt icke-skrivandets tillstånd, vilket framställs som en *befrielse* från bokstäver och läsning. På en plats i boken berättar han att: "Mellan mig och världen har det aldrig funnits några bokstäver." (s. 9)

Huvudpersonen och berättaren, som aldrig nämns vid namn i romanen, är ett slags barn livet igenom. Tidigt i romanen står det om lärarinnan: "Hon talade alltså till mig som om jag varit ett barn, som om jag varit just det barn jag var." (s. 42) Huvudpersonens namn avslöjas aldrig. Han är i

sin läs- och skrivokunnighet emellertid inte befriad från varken berättande eller från litteratur. Litteraturen är någonting annat, någonting större, än vad som låter sig läsas. Litteraturen får han sig tillägnad genom sin morfar, som rent åldersmässigt och bokstavligt har sina rötter i artonhundratalet. Jag vill mena att han även har sina andliga rötter i artonhundratalet, i dess romantik. Morfaderns syn på litteraturen uttrycks bland annat med orden: ”Man ska inte läsa litteraturen (...) man ska ha den inom sig.” (s. 33)

Morfadern blir tidigt i romanen offer för ett märkligt missöde, hans hjärna blir en natt frystorkad sedan han givit sig av ut i den iskalla västerbottniska natten. I stort sett är sådant som frystorkats sig likt efter frystorkningen. I romanen står det att: ”Det lilla som förångats var mestadels försumbart. Man kunde till och med hävda att frystorkningen avlägsnade det överflödiga och umbärliga.” (s. 16) Det som dunstar av för morfadern i denna process, är helt enkelt bokstäverna. Skriftspråket. ”Inte ens skiljetecknen hade klarat sig.” (s. 33) Morfadern hade emellertid fått behålla litteraturen. ”Ingen kyla i världen kan utplåna litteraturen.” (s. 33) På samma sida berättar romanens huvudperson om morfadern som förde honom in i litteraturens värld. Genom morfaderns minne möjliggörs litteraturundervisning. Denna litteraturens värld omnämns i romanen med ord som ”frihet”, ”inbillning”, ”livsvärme”, ”äkthet”. Hela stycket kulminerar i att de bibliska orden om ande och bokstav får en för romanen egenartad betydelse: ”Bokstaven dödar, men Anden gör levande!” (s. 35) Litteraturen är således vad som kvarstår sedan bokstäverna dunstat bort. Litteraturen är en storhet bortom läsande och skrivande. Litteraturen blir i romanen liktydigt med ”ande” och ”liv”, en motsats till ”Bokstaven” samt ”bokstäverna”.

Berättarens fader, som också spelar en viktig roll för bokens berättare, representerar ett modernare och mer sentida tänkesätt än morfadern. För honom är läsande och skrivande nödvändigt, och han representerar som jag ser det en modernism och upplysning, dvs. ett slags motsats till den romantiska artonhundratalsvärld som präglar berättaren samt morfadern. Det står om fadern att ”[h]an avskydde artonhundratalet” (s. 76). Fadern säger i romanen till sin son, angående Doré-illustrationerna, att: ”Vi måste se till att skilja dig från de där pompösa och groteska artonhundratalsfantasierna.” (s. 76) Det är fadern som säger till sonen: ”Du ska leva ett gott stycke in på det tjugoförsta seklet (...)”. (s. 76) Sonen lyckas emellertid inte leva upp till faderns önskningar utan förblir livet igenom på väsentliga punkter likadan som han var i sin barndom.

Ordet ”obildbar” används om berättaren i romanen igenom, och begreppet är tvetydigt. Det är som om Torgny Lindgren ville beskriva en människa ställd utanför orden så som en omöjlighet att fånga i ord. Han är i själva verket ”oavbildbar”, men samtidigt bokstavligen o-bild-bar, dvs. omöjlig att avbilda eller inringa. Han är omöjlig att helt skildra i konsten, den mystiska sidan av hans existens, som har sin bas i en förtröstan, ringhet och en absolut naivitet, står dels innanför konstens



makt (i det att romanen föreligger), dels representerar han något som konsten inte kan skildra, eller inte kan visa för en människa som saknar det rätta sinnelaget.<sup>34</sup>

Vid en första anblick kan berättelsens huvudperson ses som en tragisk människa. Han är läs- och skrivokunnig. Han lever på en föreställning om att hans far helhjärtat älskar honom, vilket i ett brev som berättaren inte kan läsa problematiseras – fadern tycks snarast avsky sonen. Berättaren skrivs in på ett hem för obildbara, och inte ens där accepteras han av sina medboende. Livet igenom är han naiv och delvis lurad. Samtidigt genomför han ett liv och bär sitt öde. Detta öde är i en mening storslaget och tankvärt, på samma sätt som Alfred Krummes öde som jag nämnde tidigare. Hans öde tycks bära på en särpräglad, grundläggande vilsamhet. Hans liv är därtill – om man får tro romanen – tämligen konsekvent genomfört, och trots att det är anspråkslöst, i vissa stycken naivt och godtroget, bär det på en trygghet. Det är som om romanen framhöll denna hållning som föredömligt för ett liv. Man kan säga att berättarens liv kännetecknas av en *vilsamhet*. Han gör inte mycket för att förändra sitt tillstånd, istället lever han med sitt öde som obildbar och skapar för sig en mening bl.a. i gemenskap med morfadern och i att återskapa Dorés bibelbilder.

Denna livshållning kan ställas emot den värld som berättarens fader representerar, där läsande och skrivande är nödvändiga för att få något utträttat. Fadern blir alltså i min läsning en representant för upplysning och förnuftstro, den modernistiska strävan och synen på tillvaron så som gripbar och kategoriseringsbar, en strävan i vilken språket naturligtvis spelar en viktig roll. En annan sida av denna förnuftstro kännetecknas av en *avmystifiering*, både av den värld som tidigare bebotts av en hegeliansk *Geist*, en världsande som ger mening och riktning i den historiska utvecklingen<sup>35</sup>, men präglas även av den värld som under nittonhundratalet undan för undan blivit sekulariserad.

Det finns likheter mellan berättarens liv och ett religiöst liv. Berättarens liv tycks fullt av nåd. Det är för berättaren inte en brist i livet att mista bokstäverna. Det tycks tvärtom ses som en nåd att slippa bokstäverna. Tillvaron utan ord har som effekt en upphöjd naivitet, som är nära på oändligt förtröstansfull och vilsam för honom.

I mångt och mycket behandlar *Dorés bibel* litteraturen och skrivandet, men den behandlar även en annan konstform, nämligen bildkonsten. Berättaren argumenterar för bildernas överhöghet framför orden. Det är givetvis svårt att säga om man kan ta denna övertygelse på fullt allvar, då berättaren rimligen inte har någon kännedom om fenomenet *inifrån* den skrivna litteraturen. Ändå förefaller själva situationen mig som tankebärande. Berättaren talar in sin bok på

---

34 Ett orätt sinnelag kan den riksdagsledamot som berättelsens jag bor tillsammans med en tid representera, hon kallar honom exempelvis "arbetslös" (s. 147). Benämningen är inte alldeles oriktig, men innebär en grotesk förenkling. Å andra sidan tycks romanens berättare inte göra en värderingsmässig skillnad på missförstånd och rätt förstånd (s. 178).

35 Se t.ex. Kjørup, Søren (2009) *Människovetenskaperna*, s. 263.

inspelningsapparaten, han kommenterar sitt arbete i en passus: ”Men jag antar att det finns något skrattretande och pinsamt även i att skriva en bok. Att prägla tecken efter tecken. Att i varje sekund ha sin egen skrift, sin egen utsöndring för ögonen.” (s. 112) Skrivandet rymmer enligt den ickeskrivande berättaren en ensamhet, jämförbart med ett slags tokigt talande för sig själv, helt enkelt en dialog med tystnaden. På en plats i boken säger berättaren: ”Det är genom skrivandet som osäkerheten och till och med tvivlet kommer smygande. (...) Om jag kunde skriva, då skulle jag skriva en lovsång till alexien och analfabetismen.” (s. 112-113) Det är tack vare analfabetismen som man slipper denna bokstävernans osäkerhet, verkar berättaren mena, samt i förlängningen dess inneboende död.

### Konstverken och sinnelaget

Romanen *Dorés bibel* pekar bortom sig själv på ett betänkligt sätt. Det är just detta berättarens ”liv” som är det huvudsakliga i romanen, vill jag mena. Det är som om Lindgren genom romanen vill framhålla att konstverket i själva verket är *människan* – inte artefakten. Berättaren i boken uttrycker sig såhär då han arbetar på ett museum: ”det var min högsta önskan att man skulle se på mig som om jag själv vore ett av konstverken.” (s. 181) Här dyker alltså ett tema upp som förenar ”konst” med ”liv” och ställer dem sida vid sida. Om detta uttalande och önskan hos berättaren är ett utslag av högmod låter jag vara osagt.<sup>36</sup>

Vad är då konst för berättaren i *Dorés bibel*? Först och främst tycks konstverkens status, rent socialt, vara fullständigt ovidkommande för den estetiska upplevelsen. *Dorés bibelbilder* är jämförbara med billig hötorgskonst. Detta står dock inte i vägen för konstens livsbärande verkan på berättaren. Bilderna är livsbestämmande och djupt förankrad hos honom. Motiven är hämtade från Bibeln och har en särskild kärv skönhet, trots att fadern benämner dem som groteska, och det blir så småningom berättarens livsverk att återskapa dessa bilder, linje för linje.

Jag vill mena att konstens värde och mening står att finna i *metoden*. Det tycks som om studiet av bilder, på morfaderns noggranna vis, är en form av konsttillägnande (eller ”läsning”) som äger berättigande hos bokens berättare. Det finns en viktig innebörd i själva metoden – dvs. i sökandet och närskådandet – av en bild. Det är då man fullkomligt sugts upp av, in i och närskådar med hela sin varelse, som innebörden framträder för människan.

---

36 Uttalandet påminner också mycket om en tankegång hos Nietzsche som jag har citerat i uppsatsens inledning. Fler referenser kunde också göras. Pia Hverven Axell (2008) tar t.ex. i sin text ”Sorgens kraft ur ett existentiellt perspektiv” upp tankegången hos Foucault då han skriver om hur underligt det är att olika slags objekt görs till konst, och menar att: ”We have to create ourselves as a work of art.” (Pia Axell Hverven, ”Sorgens kraft ur ett existentiellt perspektiv”, i Stiwe, Dan (red.) *Bara detta liv – Texter i existentiell psykologi och psykoterapi*, Stockholm 2008, s. 197)

Det här så att säga morfaderliga seendet har följt mig genom livet. På museet – den alltför korta tiden – såg jag otaliga sådana fläckar på de stora konstverken, ja mina ögon sökte efter dem, drivna av ett säregt begär efter förstoring och fördjupning. Som ju också, om man ser till helheten, innebär förminskning och inskränkning. (s. 40)

Det berättaren framhåller är ett slags seende som är ”inträngande och tankfullt” (s. 42). För att förstå vad berättaren talar om, bör man betrakta orden ”förminskning” och ”inskränkning” i dess dubbla rörelse, dvs. förstoringen och fördjupningen som berättaren nyss talade om rymmer i samma rörelse förminskning och inskränkning. Berättaren tillägger i romanen: ”Förmodligen kan den som så önskar även se varje enskildhet i sin egen tillvaro på det där förstörande och samtidigt krympande viset.” (s. 40)

Jag vill mynta ett nytt begrepp och mena att det är en ”sinnelagsetetik” som förespråkas hos Torgny Lindgren och som ekar i många av hans sentida böcker. Detta begrepp har jag överfört från moralfilosofins ”sinnelagsetik” till estetikens område, och jag vill med hjälp av detta begrepp säga att konstens innebörd visar sig för den på rätt sätt estetiskt sensibla människan.<sup>37</sup> Det är alltså inte i innehållet eller själva helheten som poängen alltid ligger, utan poängen hos ett konstverk kan ibland ligga i bara ett par linjer eller i en utsökt sammanstötning av färger, djupt förborgad i en större bild.<sup>38</sup> Det tycks som om en metod av detta slag tillsammans med det rätta sinnelaget förmår öppna upp för stora hemligheter om man betraktar saken noggrant. Likaså kan detta sätt att betrakta livets enskildheter, göra människan medveten om djupare skikt som spelar och försiggår samtidigt. Detta rymmer en dubbel viktig och överskattadrörelse som både förstör livet, samt krymper synen. Marcus Willén plockar fram parallellen med novellen ”Uppenbarelseboken” och kallar det att Lindgren lyfter fram ”det perifera”.<sup>39</sup> Willén skriver: ”Den effekt detta ger ligger i linje med Lindgrens program. Genom att belysa det perifera upphöjer han dessa till synes obetydliga detaljer.”<sup>40</sup> Samma benägenhet kan man se i litteraturen. Det är i det enkla, vardagliga som det stora mysteriet med existensen understundom kan framträda. Detta resonemang kan också få stöd av den finurliga tendens till budskap som Torgny Lindgren har och som jag nämner i denna uppsats, dvs.

---

37 Torgny Lindgren har i intervjun ”Den norrländske Guden” med Johan Lundberg i Axess TV bekräftat att det finns ett mindre mått av estetisk sensibilitet hos befolkningen i stort, vilket är ett problematiskt tillstånd för konsten som kräver såväl detta som en närskådning. (”Den norrländske Guden”, Axess TV, 2007-12-16) Torgny Lindgren har även i en intervju i SVT ”Godmorgon Sverige” 2010 sagt att han är övertygad om att det är slut på s.k. odödliga författarskap; framtiden kommer med stor sannolikhet inte att ha en ”odödlighetsföreställning” då de tillmötesgår ett författarskap. (”Godmorgon Sverige”, SVT, 2010-10-22.)

38 Detta visas även i den djupt gripande novellen ”Uppenbarelseboken” från *I Brokiga Blads vatten* (1999), där berättaren går så långt som att mena att Olof Sager-Nelson i madame Huots *existens* fann en förevändning att måla det som han verkligen hade inom sig, ”(...) den där hemlighetsfulla och innebördsrika sammanstötningen mellan färgklanger.

I stort sett alla konstverk innehåller en sådan liten fläck (...) och den fläcken utgör det huvudsakliga och ursprungliga ämnet.” (s. 44)

39 Willén, s. 208.

40 Ibid., s. 208.

enkla meningar som i sin triviala korthuggenhet rymmer stora sanningar – om man betraktar dem noga.

”Sinnelagsestetiken” anser jag ligga nära vad Stig Bäckman (2002) skriver om i sin artikel ”Läsarorienterad teori och dekonstruktion”, där han talar om ett ”estetiskt förhållningssätt” (s. 129). Stig Bäckman nämner en rad egenskaper hos ett sådant förhållningssätt. Intressant är att han i sin beskrivning använder ord som ”uppmärksamhet”, ”vaken”, ”reflektera”, ”insikten”, ord som jag menar kännetecknar livshållningen hos berättaren i *Dorés bibel* dock med undantaget att berättaren hela tiden lever i en livslögn. I ett senare sammanhang skriver Stig Bäckman om ”estetisk hållning” vilket bl.a. innebär ”att förstå det lästa som på något sätt styrt av författarens konstnärliga avsikt.” (s. 132), och detta ligger alltså nära det sökande som ingår i den teori som jag använder för denna uppsats. Sinnelagsestetiken är således både ett sätt att betrakta konstverken och ett förhållningssätt till livet.

### **Ett konstlöst meddelande**

I romanen *Dorés bibel* förekommer även en figur från en annan av Torgny Lindgrens romaner, nämligen föreläsaren och författarinnan från *Hummelhonung*. I den romanen ägnar hon sig åt författandet av helgonbiografier: ”Hon hade, med en iver som hon själv aldrig riktigt förstått, hängett sig åt studiet och beskrivandet av den mönstergilla och noggrant katalogiserade mänskliga heligheten.” (s. 92) I romanen *Dorés bibel* har hon återvänt till Norsjö för att sätta punkt, och hon har bara ett par enkla budskap att komma med, sedan hon i ålderdomen sett tillbaka på sitt liv. Intressant – och avgörande – i sammanhanget är att hon benämner sitt meddelande som ”konstlöst” (s. 92). Detta ord läser jag som dubbeltydigt; det är dels ett *enkelt* budskap, dels förespråkande någonting som är konstlöst, dvs. utan fenomenet konst.<sup>41</sup> Hennes budskap rör den insikt hon gjort och som hon sammanfattar i orden: ”Själva existensen uppfattad som sakrament.” (s. 93)

Den ”iver” som den gamla författarinnan berättar om har kännetecknat hennes hängivenhet, är en berättandets iver som även den fabulerande Karlson Boman gestaltar. Deras områden och föremål skiljer sig, men berättandets försåtliga glädje kan betraktas som densamma. Båda två har blivit gripna av berättandets lust. De gestaltar båda två en idé om att genom ett livligt berättande kan de många orden förfuska människan och så att säga dribbla bort henne så att hon förlorar något livsviktigt. Det är först efter ”tillbakadragenhet och tystnad” (s. 93), som författarinnan begrundat sitt sista och konstlösa budskap. Författarinnan tycks även ha insett att hennes ivriga

---

41 Också ordet ”konst” har en minst sagt dubbel betydelse, dels som ”konst” i betydelsen artefakter och människors samlande kring konst, men även i en betydelse som ligger nära vad man kallar för ”konster”, t.ex. som i ”cirkuskonster”, dvs. att likna med manipulation, eller det som jag senare kommer att skriva om som ”uppstylat liv”. Konsten kan höra hemma i båda världarna, och inte alltid äger den existensberättigande.

sökande/beskrivande av mänsklig helighet i själva verket varit livsfientligt. Hon har levt på en lögn om vad som varit anmärkningsvärt i tillvaron – inte så att helgonen skulle vara oviktiga, utan snarare att helgonen varit en allt för begränsad grupp med existentiellt sprängstoff (om uttrycket tillåtes). Författarinnans slutliga budskap – själva existensen uppfattad som sakrament – kan sägas vara en författares slutsats efter ett mångt och mycket bokskrivande. Torgny Lindgren låter därefter författarinnan bli utrullad i sin rullstol. Innan hon slutgiltigt lämnar salen, och romanen, ropar hon: ”Och bry er inte om att läsa de där böckerna som jag skrivit!” (s. 93) Om den tidiga insikten varit filosofisk, är detta råd snarast det moraliska imperativet som följer. Författarinnan bär en skamkänsla för sina många böcker och önskar dem olästa. Det enda åhöraren behöver lyssna till är hennes enkla och konstlösa budskap. Hennes budskap är enkelt uttryckt och i dubbel bemärkelse konstlöst.

### **Böckernas tomma värld**

Berättaren i romanen dricker sig vid ett tillfälle berusad (s. 159). I berusningen lyckas han för ett svindlande ögonblick läsa ett stycke i en bok.<sup>42</sup> Orden som berättaren läser kan sägas svedda honom på ett obarmhärtigt sätt. Det är ett ”dödligt angrepp” på det som han ser som heligt, icke-läsandet och på dess motsats: skrivandet, världslitteraturen, författaren själv (s. 162). Stycket han läser är ett slags domedagspredikan över skrivandet och litteraturen. En bok innehåller, enligt texten han läser, en ”utsökt tomhet”, det är en exklusiv tomhet ”som skapats genom årtusendens andliga strävanden.” (s. 161) Det som texter uppnår, trots sina strävande pretentioner är ett intet: ”Därför måste det ständigt skrivas på nytt. Författaren utför genom sitt arbete en dränering av det förflutna, men också en torrläggning av sitt eget jag.” (s. 161) Slutorden bär den svartaste pessimismen i fråga om den skrivande människans tillstånd: ”Så utplånar han även det egna jaget, han förintar sig själv. Och förlorar sin själ.” (s. 161) Mörkare än så kan det knappast uttryckas. Skrivandet, ja hela försöket att andligt sträva i och med sitt skrivande, resulterar i att man bränner stoffet till aska och förintar sig själv. Detta stycke ekar till sin tematik av citatet av Hermann Krings som inledde *Berättelserna* (samt novellsamlingen *Merabs skönhet*), och som är ett tema som varierats t.ex. genom berättelsen om Karlson Boman. Om denna pessimistiska text ska ses som giltig finns inte längre möjligheten att genom sina ord i skrivandet bli och uppenbaras som sig själv.

---

42 Det kan naturligtvis diskuteras om huruvida han verkligen läser det han ser framför sig eller om han projicerar en egen betydelse på baksidan. Hela episoden skulle kunna tolkas ironiskt, men som tidigare påpekats hindrar inte det komiska i en sådan situation att vad han läser ändå äger en giltighet för romanen. Något säger texten uppenbarligen, antingen generellt om litteratur och skrivande, eller också om berättarens berusade projicering. Min tolkning är att han faktiskt läser texten, den tycks formulerad på ett annorlunda, mer vetenskapligt utredande sätt, än berättarens språk. Därtill behandlar texten ett ämne, skrivandet, som berättaren rimligen inte kan ha den kunskapen om. Sist men inte minst är kontexten konstruerad så att man ska tro att han faktiskt, för en gångs skull, läser.

Passagen som berättaren lyckas läsa kan kopplas samman med romanens slut, då världslitteraturen – representerad av de utvalda volymerna hos en antikvitetshandlare – brinner upp i Uppsalas värmeverk. Här skymtar en idé fram om att allt liv måste renas i eld. *Dorés bibel* har i slutscenen nått sin apokalyps, böckernas värld brinner och eldens värme sprids. Att böckerna tillintetgörs i värmeverkets ugn i romanens slut (där Lindgrens egna böcker också brinner) kan ses som ett ironiskt men allvarligt sätt att gestalta konstens roll, inte för individen utan snarare konstens roll i samhället. Böckerna sprider en prosaisk värme till människornas liv. Detta gestaltar på ett ironiskt sätt att litteraturens roll är på en gång både viktig och överskattad.

### 3. Torgny Lindgren och författarrollen

Torgny Lindgren har både direkt och indirekt i olika intervjuer berört frågan om konstens existensberättigande. Följande säger han i en intervju med Lennart Göth (2008): ”Om man som konstnär kan bidra till att en medmänniska kan få en förstärkt känsla av frihet, en förstärkt känsla av att det finns många andra möjligheter än de som serveras, (...) så räcker det som ett *raison d'être* för ett konstnärskap.”<sup>43</sup> Torgny Lindgren säger att han försöker gestalta en särskild sorts ”livskänsla”, nämligen känslan av en oerhörd osäkerhet, och att man aldrig säkert vet vad någonting betyder. Torgny Lindgren använder bilden av en vandring på slak lina över en avgrund utan slut.<sup>44</sup> Torgny Lindgren har flera gånger i sina texter skildrat storheten hos människan i just det att hon lever med sitt öde och har en förmåga att röra sig över ödet. Livet visar hela tiden sin ordning för människan: ”Ödet är något som vi vandrar på, och faktiskt med stor lätthet.”<sup>45</sup>

Skrivandet som en handling av medmännisklighet har Torgny Lindgren talat om. Han menar då bokstavligen en handling, något som ”kräver lika hög grad av medvetenhet, ett lika skärpt medvetande som alla andra handlingar.”<sup>46</sup> Skrivaren måste dock akta sig för att tro sig skriva sanningen, den entydiga, utan måste sträva efter en text där varje ord inte bara bär en mening utan helst två, tre, så att mångtydighet uppstår.<sup>47</sup> Torgny Lindgren säger i intervjun med Lennart Göth att: ”man ska vara ohyggligt klar, men om klarheten leder till entydighet, att det man skriver bara

---

43 Lennart Göth, *De tre tornrummen*, Örebro 2008, s. 98.

44 Ibid., s. 91.

45 Citerat från radioprogrammet ”Bokfönstret”, 1987, intervjun gjord av Birgitta Bergman.

46 Göth, s. 98.

47 I SVT:s ”Östnytt”, i samband med att Torgny Lindgren mottog Piraten-priset 2009, sa Torgny Lindgren: ”Inget får peka i fel riktning i en text, varje ord ska ha sin absoluta innebörd, och helst din dubbla eller tredubbla innebörd, och det ska vara inbyggt i varje sats med oerhörd precision (...)” (”Östnytt”, SVT, 2009-05-26.)

kan läsas och tolkas på ett enda sätt, då är det verkligen ingen mening med det. För mig, alltså.”<sup>48</sup> Tillvarons mångtydighet är grundläggande för konstens mening eller icke-mening, i Torgny Lindgrens föreställningsvärld.

I den självbiografiska romanen *Minnen* erkänner Torgny Lindgren – förvisso ung, och skildrad i minnets kränka blekhet – angående skrivandet, att: ”Vad det gäller (...) är att fylla tomrummen i medvetandet.” (s. 92) Att med självklarhet hävda att detta är något som Torgny Lindgren av idag står för, låter sig inte göras. Samtidigt är uttalandet intressant och kan ses som en klarsyn på vad det egentligen, prosaiskt sett, handlar om; skrivandet som ett högtidligt tidsfördriv som syftar till det hopplösa projektet att genom ett eget strävande nå en känsla av fullhet. Skrivandet fyller då emellertid ett syfte bara för den som skriver och har egentligen ingen avsikt att nå eller tala till andra människor. Steget till Lindgrens senare tids tal om skrivandet som en handling av medmänsklighet känns långt.

I SR:s ”Bokfönstret” från 1987 säger Torgny Lindgren följande om detta med att ge ut böcker:

Sen är det ju nåt alldeles befängt med det här när man skriver och ger ut det i bokform, det här nån sorts möte med offentligheten, som är inte bara ansträngande utan vedervärdigt. Plötsligt så blir i boken ens privata föreställningar tillgängliga för vem som helst och för alla. Det känns som om man inte riktigt ägde sig själv längre. Och det där är förfärligt. Så jag tror det är väldigt klokt att låta bli att skriva ner dem, man kan leva med sina berättelser och man kan ha hemskt mycket roligt med dem men man kan ju låta bli att skriva ner dem.<sup>49</sup>

I samma intervju överväger Torgny Lindgren att sluta skriva: ”(...) man blir oerhört upptagen av sina föreställningar (...) man sluter sig inne i detta och isoleras lite grann från det som eventuellt är livet, om det nu finns nåt liv utanför skrönan, det vet jag ju inte, men ... det kunde möjligen vara värt att titta efter i alla fall.”<sup>50</sup>

Torgny Lindgren beskriver skrivandets verksamhet som något annat än livet, ett liv som han inte vet om det finns. Som idé tycks det emellertid finnas för författaren. I och med att ”författeriet” har en sådan stor roll i Lindgrens liv samtidigt som identifikationen med konstnärer som också utförde riktiga livsgärningar finns, blir skrivandets verksamhet ett förfuskande både av traditionen och av det egna livet – alltså en allvarlig och livsavgörande handling.

I många senare intervjuer säger Torgny Lindgren, som i ett slags besvärjelse, att han nu har skrivit sin sista roman.<sup>51</sup> Dessa uttalanden tycks dock vara mer känslobundna än ovanstående, mer argumenterande och existentiellt stärkta argument för varför skrivandet kan vara onödigt eller rent

---

48 Göth, s. 89f.

49 ”Bokfönstret”, 1987.

50 Ibid.

51 Se t.ex. intervju i SVT:s ”Godmorgon Sverige” i samband med att han givit ut boken *Minnen*.

av till skada. Därmed inte sagt att det inte är samma slags betänkligheter som ligger bakom.

Det jag i denna uppsats skrivit om som ”konstlöshet”, påminner om det som Torgny Lindgren påpekar i en intervju angående en stämning eller hållning som var vanlig i hans barndoms Raggsjö: ”Det var praktiskt taget ingenting som var särskilt märkvärdigt. (...) Den livshållningen har jag nog fått med mig.”<sup>52</sup> Han säger i samma intervju att han ser med en ”vändig distans” på den tillvaro som han lever och säger: ”Jag har mycket svårt att ta nobelfesten på allvar och hela det där uppstyltade, högtidliga livet, som för mig finns i Stockholm.”<sup>53</sup> Att detta med att skriva böcker på något sätt är en förhåvelse, är något som Torgny Lindgren påpekat vid ett flertal tillfällen.<sup>54</sup> Det är inte svårt att förstå denna syn på bokskrivandet, då det hör samman med en av de allra största synderna i hans barndoms Raggsjö: ”Det var den svåraste synden man nästan kunde begå, i min hembygd, var att göra sig märkvärdig. Och så är det.”<sup>55</sup> Torgny Lindgren berättar i samma inslag om hur hans moder gett honom klartecken att man visst kan hålla på och skriva, men med ett viktigt förbehåll: ”bara du int' kom diti tidninga!” Detta är något som Torgny Lindgren tycks ta på ett särskilt sorts personligt allvar.

Torgny Lindgren säger i ”Bokprogrammet” i norska NRK: ”Ibland när jag möter författare, så tycker jag att det är alldeles förfärligt vad de tar sig själva på allvar, och tror att det de själva gör är någonting viktigt och bestående, och att de förmedlar sanningar och sådär.” Detta tycks hänga samman med Lindgrens skepsis mot det ”upphöjda” eller ”uppstyltade” livet, som bär på en ”konstgjordhet”, för att återigen använda en term från min uppsats. Han säger i samma intervju: ”Jag vill förfärligt gärna ta ner författarskapet på jorden. Det finns en del högt flygande pretentioner i författeriet som jag tycker ohyggligt illa om.”

Apropå att ett slags ”Torgny Lindgren-land” har invigts i hemkommunen Norsjö, har Torgny Lindgren gjort, i mitt tycke, ett av de märkligaste uttalandena om sitt eget skapande: ”På många sätt har jag ångrat att jag gav mig in i detta. Så nu får ni inte missförstå mig när jag säger att, en sån här dag, så ångrar jag det jag har gjort, och då är jag alldeles uppriktig.”<sup>56</sup>

Det tycks finnas något dubbelt i Torgny Lindgrens egna ord, å ena sidan innebär skrivandet att kunna äga sig själv och att manifestera sin frihet. Det rymmer glädje då formen fogar sig och ter sig självklar.<sup>57</sup> I *Minnen* återger han ett samtal han haft med en av alla otaliga förläggare, där han säger: ”Jag måste få skriva (...) Alla tillvarons hemligheter finns dolda i skrivandet.” (*Minnen*, s. 98) På

---

52 Torgny Lindgren i ”Nyhetsmorgon”, TV4, 2010-10-25.

53 Ibid.

54 Se t.ex. Sydsvenskan 18 april 2005 (<http://www.sydsvenskan.se/kultur-och-nojen/article98561/Daniel-Sandstrom-laser-Torgny-Lindgrens-Dor%C3%A9s-bibel.html>).

55 Torgny Lindgren i ”Västerbottensnytt”, 2011-06-03.

56 Ibid.

57 Torgny Lindgren i ”Babel”, 2010-04-06.



samma ställe hävdar han den nära förbundenheten mellan sitt liv och skrivandet, att de två är oskiljaktiga, och om han skils från sitt skrivande är hans liv inte bara misslyckat utan också meningslöst.<sup>58</sup> Detta är å ena sidan.

Å andra sidan är skrivandet förbundet med många slag av existentiella svårigheter, inte minst ett förfuskande av liv och material.<sup>59</sup> Många andra spörsmål gällande skrivandets mening, betydelse och funktion tas upp i romanerna och novellerna som jag presenterat i denna uppsats. Den närmast moralfilosofiska frågan om skrivandet är värt att ägna sig åt, tycks inte vara alldeles självklart för författaren – som likväl i verkliga livet skriver vidare.

### Analys av intervjusvar

Alla citerade intervjusvar förklarar delvis de motiv och karaktärer som befolkar Lindgrens böcker. På ett påtagligt sätt är konstnärerna och människorna ofta upptagna med en problematik som har med deras egen konst att göra, precis som deras upphovsman. Denna uppsats har haft dessa skrivande och läsande (eg. *ickeläsande*) karaktärer som särskilt fokus eftersom de rymmer en särskild och viktig existentiell dimension, en viktig gemensam syssla som binder samman karaktärerna med sin upphovsman.

Jag har i min uppsats velat argumentera för att konstsynen hos Torgny Lindgren alls inte är entydigt positiv. I romanerna – liksom i intervjuerna – kan vi finna en skepsis mot skrivandet av böckerna. Man kan se hans skrivande som ett hyllande av konsten, men det finns markörer som talar om dels det farliga med ordkonsten, samt också en misstro mot läsandet och skrivandet av romaner och om det överhuvudtaget är meningsfullt eller existensberättigat.

I Lindgrens texter behöver den sanna konsten inte vara stor i människors ögon, även den tarvligaste konst kan nog betraktat öppna sig för människan och visa på en innebördsrikedom.<sup>60</sup> Det är som om konstens storslagenhet ligger i just detta, och i den metod som så att säga bejakar detta slags ”läsning”. Torgny Lindgren själv uttrycker i intervjuer ett avståndstagande från ett ”uppstyltat” och ”högtidligt” liv, och förespråkar en jordnära konst som inte innebär en avmystifiering av varken konsten i sig eller ”jorden”. Lindgren förespråkar som jag ser det även en tillhörande estetisk känslighet som förmår bejaka en sådan ringhet hos konsten. På detta sätt blir all

---

58 Detta samtal ska, enligt romanen *Minnen*, ha ägt rum i samband med att han skrivit manuset med namnet *Hallen*, vilken gavs ut 1975. Detta innebär att reflektionerna inte nödvändigtvis representerar Lindgrens tankar idag.

59 Torgny Lindgren i ”Bokfönstret”, 1987.

60 Angående vad jag benämner ”tarvlig” konst: I boken *Minnen* skriver Lindgren t.ex. om hötorgskonsten, som brukar betraktas som lågt stående konst, men som hos Torgny Lindgren omnämns som ”den innerligaste av alla konster” (s. 99). Samma slags erkännande av tarvlig eller lägre stående konst kan man se gentemot xylografierna i *Dorés bibel*, eller maträtten pölsa i boken *Pölsan*. Likaså säger Torgny Lindgren i intervjun med Johan Lundberg från Axess, att ”även det allra mest enkla och banala och tarvliga kan, om man betraktar det noga, visa sig vara oerhört betydelsefullt och kanske till och med heligt.”

konst oavsett social status potentiellt betydelsefull och gåtfull, i det att den kan förmå avslöja viktiga innebörder i tillvaron.

Detta sätt att läsa och se, blir svårt att avgränsa från sitt sätt att leva. I många av intervjusvaren hos Lindgren har jag fått intrycket av att skrivandet och livet går hand i hand. Man kan därmed säga att ett slags budskap hos Lindgren är att man bör leva som man bör läsa – med en estetisk sensibilitet. Att ha ett rätt förhållningssätt till konsten blir då nödvändigt i livet.

Liksom orden kan bidra till att gyckla bort livet och personligheten, vilket Karlson Boman står som varnande exempel för, tycks även ett oaktsamt läsande kunna få samma konsekvenser. I ett sådant läge lever den som lever utan läsande ett mer sannfärdigt liv än den som läser eller talar bort sitt liv eller personlighet. Romanen *Dorés bibel* kan av den anledningen hylla icke-läsandet hos romanens huvudperson.

Det triviala talet, eller överhuvudtaget ”trivialiteten” som fenomen, blir i Torgny Lindgrens litterära värld oerhört farligt, ty om den existerar så betyder det att den också kan sluka människan själv, hennes personlighet. Konsten blir härmed en viktig del (eller kategori) av livet, men den får aldrig uppfattas som det egentliga livet. Torgny Lindgren skriver i *Minnen*: ”Den som förtröstar på litteraturen (...) är dömd att gå under.” (s. 60)

Skrivandet rymmer alltså många sidor. Skrivandet rymmer en lust, en frihet. Orden är det ”som håller oss samman och förbinder själen med kroppen och skapar ordning och reda och invärtes resonans och helar oss.” (s. 128) Litteraturen ger kontakt med ”det eviga och gudomliga”. (s. 11) Men skrivandet rymmer också en förfuskning av liv och material, vilket Lindgren har påpekat i intervjun i ”Bokfönstret” från 1987. Skrivandet förmår röra människor och skapa identifikation, men också att gyckla bort personligheter. Därtill kan man lägga kulturen som Torgny Lindgren tillbringat barndomen i, där bokskrivandet avviker tämligen radikalt från de yrken som människor i Västerbottens inland livnärde sig på i mitten på nittonhundratalet.

I det metafiktiva skrivandet om skrivandet ligger också en självbespeglning. Frågan är om det förmåta i skrivandet – detta att göra sig själv märkvärdig, vilket Lindgren talar om – även gäller den som skriver om skrivandet? Att i sitt skrivande skärskåda skrivandet och skapandet, blir ju en form av självbespeglning som närmar sig ett slags narcissism – eller med ord från *Dorés bibel*: ”Att i varje sekund ha sin egen skrift, sin egen utsöndring för ögonen.” (s. 112) Men denna metafiction lägger sig också nära en självvrannsakan och uppgörelse, för att inte säga en sorts bikt (som dock tycks sakna försoningsakt). Litteraturens, och i synnerhet skrivandets, funktion blottläggs i bästa fall. Torgny Lindgrens inslag av metafiction kan därmed verka utforskande och klarläggande, om än inte förlösande och slutgiltigt befriande. Lindgrens fiktion rymmer på så vis även en pessimistiskt färgad förgänglighetstematik. Skrivandet och läsandet tycks inte kunna upphöra, kanske eftersom en

slutgiltig förlösning eller försoning inte sker i de litterära aktiviteterna.

## 4. Avslutande anmärkningar och reflektioner

Det första citat som möter läsaren av min uppsats är hämtat ur Predikarens bok som återfinns i Gamla Testamentet, som Torgny Lindgren i boken *Minnen* kallat sin "livets bok" (s. 67). I Predikarens bok utropas det ständigt elegiska ordet "förgänglighet". I hebreiskan kan ordet även betyda "vindfläkt", vilket därmed direkt kopplar samman *Predikaren* med citatet av kortvaruhandlaren Bruhn som jag också citerar i uppsatsens inledning. Predikaren säger: "Vinden far mot söder och vänder sig mot norr. Den vänder sig ständigt på sin färd fram och börjar sitt kretslopp på nytt."<sup>61</sup> Också skrivandet blir en sorts kretslopp som ständigt börjar om på nytt, med nya variationer av ett likartat tema.

Det ligger en fara som jag ser det i att som Marcus Willén alltför självklart använda sig av kategorier som "uppe" och "nere". Kategorierna "upphöjt" och "lågt" bör, menar jag, problematiseras då Lindgrens konstsyn inte är ensidigt positiv eller förespråkande någonting "högtstående". Givetvis har Willén en poäng i sin analys av upphöjandet av det ringa i Lindgrens texter, men det väsentliga ligger som jag ser det inte i bara detta "upphöjande" eller "nedsänkande". Det tycks mig som att det väsentliga i Lindgrens textvärld inte är "uppe" eller "nere", "lågt" eller "högt", det tycks som om allt sådant är ett slags utanpåverk som man skyndsamt bör försöka göra sig av med till förmån för ett mer radikalt synsätt. Lindgren säger i programmet "Den norrländske Guden" till Johan Lundberg i Axess TV, att det i livet gäller att vara radikal i det att man lär sig skilja på vad som är yta och utanverk och det som är det enda väsentliga.<sup>62</sup> Visst använder sig även Lindgren av begrepp som "yta" och "djup", kategorier som påminner om "högt" och "lågt", men det verkar som om "yta" och "djup" är relevanta kategorier medan "högt" och "lågt" har med mänsklig konstverksamhet och konstvärdering att göra, och således blir den distinktionen "konstgjord", dvs. ett utanverk som döljer varje tings potentiella djup och den helighet som genomströmmar tillvaron.<sup>63</sup>

Willén skriver i sin avhandling om "den enda hållbara existentiella attityden, en sorts enkel

---

61 *Svenska folkbibeln*, Stockholm 1998, s. 898.

62 "Den norrländske Guden", Axess TV.

63 Intressant för sammanhanget är att Lindgren även har uttalat sig uppskattande för t.ex. hötorgskonst, och i *Minnen* kallat den "den innerligaste av alla konster" (s. 99), vilket visserligen är ett upphöjande av det ringa, men i allt väsentligt ett utsuddande av gränserna mellan högt och lågt, emedan Lindgren tycks vilja se allt i tillvaron som heligt. Att något då betraktas som "högt" och annat "lågt", tycks bli ett tankefel.

fromhet (...)”<sup>64</sup>, och att detta är en väsentlig hållning som Lindgren framhåller. Jag uppfattar att vad Willén menar med ”attityd” är ungefär vad man menar med ”hållning”, en psykologisk och filosofisk sådan som människan möter tillvaron med, i och genom. Det är denna attityd som ger en syn som, så att säga, bränner igenom mänskliga kategorier och skapar en ny värld för betraktaren.

Magnus Nilsson för i sin avhandling en diskussion kring samma tema som jag gjort i min uppsats, i anslutning till sin analys av romanen *Till sanningens lov*. Är ett liv i konsten förenligt med ett liv i livet? Nilsson konstaterar att det inte presenteras någon lösning på hur ett liv i konsten kan förenas med ett liv i livet.<sup>65</sup> För hur lyckligt fäst romanens Theodor än är vid sin tavla i romanens början, så undgår det inte läsaren att se detta som en flykt från ”ett verkligt autentiskt livsbejakande liv”. Nilsson menar dock även att Lindgren inte skildrar det första, kärleksfulla förhållandet till konsten som negativt.<sup>66</sup>

Är det en möjlig livshållning att leva med att betrakta tillvaron på samma vis som man betraktar den övriga tillvaron? Går det att leva i en konstlös enkelhet? Eller att betrakta hela tillvaron så som betydelsefull eller helig? Jag menar att frågan är viktig, även om man inte kan besvara den med hjälp av litteraturvetenskapen. Torgny Lindgren tycks förespråka en sådan livshållning, i romaner såväl som i intervjusvar. Några av Lindgrens karaktärer lyckas, menar jag, med att leva på det viset – men dessa karaktärer är ”föreställningsprodukter”. Deras fiktiva existens kan vara inspirerad av verkliga människor, men har naturligt nog modellerats av sin författare och därmed, för läsaren, mist sitt liv i den icke-fiktiva verkligheten. Frågan blir då: Kan man då ta dem på allvar? Eller: *Hur* kan man ta dem på allvar?

Den av alexi drabbade berättaren i *Dorés bibel* samt den åldrade författarinnan tycks vara två som lever med en konstlös hållning. Vari ligger hemligheten bakom deras upphöjdhet? Ligger det i det att de varit, eller är svaga och sjukliga? Och därmed ständigt nära döden, med allt vad en sådan livshållning för med sig? Kanske kan man även se på deras olika ”handikapp” eller hinder, alexien respektive ålderdomen? I så fall torde budskapet bli att se det nyktra och klarögt friska i det avvikande och det vid första anblick funktionsnedsatta. Då ser man särningen och kufens position i samhället, och att en sådan position hos Lindgren ses som potentiellt förebildlig. Synen närmar sig också en kristen asketism och enkelhetsideal som ligger nära exempelvis Franciscus av Assisi och hans medlidande medmänsklighet. Frågan är vad konsten har i ett sådant fromt liv att göra? Det tycks som att det hos Lindgren på denna punkt finns en dold skepticism mot konsten och dess existensberättigande. Frågan kan formuleras såhär: Om konsten förhöjer vår livskänsla, vad är den

---

64 Willén, s. 19.

65 Nilsson, s. 222.

66 Ibid, s. 223.

då annat än onödiga styltor? Livet blir med dess hjälp – eller stjälp – uppstylat, på samma sätt som den tidigare nämnda ”Stockholmstillvaron”.

Lindgren tycks minst sagt vara dubbel i sitt eget förhållande till konsten, vilket jag har belyst med ett antal citat från olika intervjuer och TV-sändningar samt romaner och noveller. Å ena sidan fortsätter han att skapa romaner, å andra sidan har han en misstro gentemot det han gör och säger till och med att han ångrar sig. Magnus Nilsson skriver i sin avhandling om frågan huruvida Lindgren i romanen *Till sanningens lov* tar avstånd det estetiserande livet i konsten följande: ”[o]ckså denna stora fråga behandlar han (...) som den dialektiske ironikern som presenterar olika sidor av ett problem för att visa på dess komplexitet, och möjligen låta en oformulerbar lösning växa fram i spänningen mellan de olika alternativen.”<sup>67</sup> Den nyfikne frågar sig: För vem skulle detta vara en lösning? För romankaraktärerna i spänningsfältet? För läsarna? För författaren? Det ges inget svar hos Magnus Nilsson. Jag själv anser att den ”lösning” som ”möjligen” finns, inte presenteras hos Torgny Lindgren i det material som jag har undersökt. Det som kallas ”spänning mellan olika alternativen” är ingen lösning. Dialektiken är mer ”form” än en ”innehållsmässig” lösning. Man får inte glömma att mångtydigheterna kan ha som funktion att gömma just en oförenlighet och en olösbar knut i problematiken snarare än en lösning. Denna obearbetade knut verkar dröja sig kvar i författarskapet. Romanen *Dorés bibel* tycks ge ett svar på ”konst-liv”-problematiken som pekar bortom litteraturen, bortom såväl bokstav som bokstäver. Liksom korna i novellen ”Merabs skönhet” är andesprängda men illitterata, är ett budskap i *Dorés bibel* att bokstäverna och, så att säga, ”den trycka litteraturen” är ett hinder i människans åtkomst till livet och naturen. Det verkar som att andlighet och innerlighet ligger i att inte förlita sig på litteraturen, för att återkoppla till tankegången i den självbiografiska romanen *Minnen* om att ”[d]en som förtröstar på litteraturen (...) är dömd att gå under.” (*Minnen*, s. 60) Den åldrande författaren i *Dorés bibel* som rullas ut med sitt budskap att åhörarna inte ska bry sig om att läsa hennes böcker, blir i min läsning djupt betydelsefulla ord. Det hon gjort de senaste decennierna är att *begrunda*, ”[s]jälva existensen uppfattad som sakrament” (*Dorés bibel*, s. 93), hon har alltså inte gjort som hon tidigare brukat göra, nämligen skriva böcker. Poängen eller lösningen ligger, verkar Lindgren vilja visa, i uppfattandet; i ett slags seende som är väsensskilt från läsande. På det sättet kan man möjligen lämna konsten bakom sig.

Det som finns är en tillvaro bestående av delar som gömmer något heligt, något som jag genom att införa en ”sinnelagsetetik” försökt visa blir synligt för den som bär ett sinnelag som förmår skåda och värdera allt i tillvaron som just genomsyrat av något heligt. Detta sker, som jag

---

67 Nilsson, s. 223.

ser det i Lindgrens textvärld, inte minst genom att människan släpper pretentioner och ”styltor”. Det finns en tillvaro bortom mänskliga kategorier och smak- och värderingssätt, bortom mänskliga upphöjningsförsök, kanske också så långt bortom, att konsten samt Lindgrens egna upphöjningsförsök är otillräckliga. Att betrakta världen konstlöst men med medlidande och ”estetisk sensibilitet” är det som återstår av konsten i livet, sedan konsten lagts undan eller förintats. Detta är litteraturen utan bokstäver, för att återkoppla till ett tema från romanen *Dorés bibel*. Sinnelagsetetiken blir en *livskonst*, egentligen utan allt vi brukar känna igen som konstverk och konster. I konstverkens ställe står ett liv i säregen, unik mening.

## Slutligen

Ju mer jag arbetat med min uppsats har jag slagits av likheterna mellan ”estetisk sensibilitet” och en mer allmän religiöst färgad livssyn. Att ha det rätta estetiska sinnelaget ligger nära den religiösa människans inställning till tillvaron som meningsfull samt gudomligt skapad, kontrollerad och överblickad. Båda livshållningarna söker mening och sammanhang i konsten respektive livet.<sup>68</sup> I detta sökande spelar sinnelaget en viktig roll.

Torgny Lindgrens texter som jag valt ut för denna uppsats illustrerar ett slags saligprisning av dem som i sitt sinnelag bär egenskaper som konstlöshet, ringhet, långsamhet, ödmjukhet, saktmodighet, känslighet och benägenhet för närskådande – man frestas säga ett kristligt, fromt, lyhört, ja, religiöst och andligt sinne. *Dorés bibel* med sitt paulinskt inspirerade budskap, att nåden inte har någon lag, åskådliggörs inte minst i den starka känsla av vilsamhet och förtröstan som berättelsens huvudperson bär med sig genom livet – en hållning som alltså samexisterar med hans naivitet, inskränkthet och barnslighet. Enligt mig är det den livshållningen som renodlas till renodlingens yttersta spets i romanen *Dorés bibel* och bland annat i sina till synes oförenliga drag väcker livshållningen anstöt. Ett sinnelag tycks för mig, till sin natur, förutsätta en begränsning. Ett sinnelag kan inte omfatta allt, en total öppenhet är en omöjlighet, teoretiskt såväl som praktiskt. Berättaren i *Dorés bibel* har ett sinnelag som tycks göra två paradoxala saker samtidigt: Det lyser upp, och begränsar – ser och inskränker. Man känner sig således som utforskare av Torgny Lindgrens textvärld frestad att bejaka en av paradoxens två delar och förkasta den andra, men tvingas att i ett slags mystisk insikt se de två sidorna samtidigt.

De praktiska svårigheterna för ett liv i enlighet med detta beskrivna sinnelag som jag tycker återfinns hos bl.a. berättaren i *Dorés bibel* ligger utanför denna uppsats område att diskutera – men är alls inte oviktiga frågor att ställa. De möts någonstans där filosofin, teologin och psykologin

---

<sup>68</sup> Likheterna återfinns även i tendensen att läsa noggrant, den fromma bibelläsningen och den uppmärksammes skönlitterära läsning liknar varandra på somliga punkter.

tillsammans möter litteraturvetenskapen – och inte minst där teorin och konsten möter livet.

## 5. Sammanfattning

Min uppsats titel är ”Det myckna bokskrivandet”, vilket är ett uttryck hämtat från Bibelns bok *Predikaren* som bland annat talar om att det inte finns någon ände på att skriva böcker. I min uppsats har jag närläst några texter av Torgny Lindgren med fokus på karaktärer som lever med eller skriver litteratur för att undersöka dess existentiella dimensioner samt vilken funktion eller eventuell mening som litteraturen ger deras liv. Citatet från *Predikaren* talar om ungefär samma sak som jag haft som inriktning genom min uppsats, nämligen de pessimistiska och förgängliga dragen i litteraturens ständiga kretslopp samt i hur litteraturen och skrivandet på olika vis framhålls som existentiellt problematiska i Torgny Lindgrens texter och intervjusvar. Min analys av novellen ”Karlson Boman” har visat att den varnar för ett berättande som blir besinningslöst och ohämmat, den berättande människan kan med sina ord ”gyckla bort sig själv”, för att citera Hermann Krings motto från novellsamlingen *Berättelsernas* början. Karlson Boman i novellen förlorar genom sitt berättande av skräckhistorier sitt livs största nöje, nämligen den dagligen återkommande kvällspissningen. I min analys av novellen ”Alfred Krummes” undersöker jag den litteraturens paradox som den förnäma författarinnan Ida Boy-Ed hamnat i, och konstaterar att författarinnan inte ser novellens Alfred Krummes öde som storslaget nog för sin konst, medan Torgny Lindgren bevisligen nedskrivit historien i sin konst och därmed både nedsänkt det höga och upphöjt det ringa. I min analys av berättaren i *Dorés bibel*, når jag bl.a. slutsatsen att dennes liv i någon mening blir till ett konstverk. I romanen syns även en stor skepsis till ”litteraturen”, och ”bokstaven”, vilket i romanen sätts i motsats till ”livet” och ”anden”. I min uppsats analyserade jag även olika intervjusvar som Torgny Lindgren gett i frågan om sin konst, och såg en viss samstämmighet mellan teman i hans svar samt litteraturmotiven i hans texter. Jag fann även en dubbel inställning till skrivandet, där det å ena sidan ses som i sina bästa stunder meningsfullt och å andra sidan står skrivandet för ett förfuskande av liv och material. Min uppsats har bland annat resulterat i att jag vaskat fram en ”sinnelagsetetik” som jag tycker framhålls som en möjlighet i Torgny Lindgrens verk, och att det är med hjälp av ett rätt inställt sinnelag som tillvaron, livet och konsten kan öppna sig för människan och kanske till och med få den att framstå som sant betydande konst.

## Källförteckning

- Agrell, Beata (2002) "Teori och läsning: Till frågan om den teoretiska praktiken", *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 2002:4.
- Aurelius, Eva Hættner (2002) "Litteratur och idéer", i Bergsten, Staffan (red.) *Litteraturvetenskap – en inledning*, Lund: Studentlitteratur.
- Axell Hverven, Pia (2008) "Sorgens kraft ur ett existentiellt perspektiv", i Stiwné, Dan (red.) *Bara detta liv – Texter i existentiell psykologi och psykoterapi*, Stockholm: Natur & Kultur.
- Barry, Peter (2009) *Beginning theory – An introduction to literary and cultural theory*, New York and Manchester: Manchester University Press.
- Bäckman, Stig (2002) "Läsarorienterad teori och dekonstruktion", *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 2002:4.
- Göth, Lennart (2008) *De tre tornrummen*, Örebro: Libris.
- Kjørup, Søren (2009) *Människovetenskaperna – problem och traditioner i humanioras vetenskapsteori*, 2:a upplagan, Lund: Studentlitteratur.
- Lindgren, Torgny (1999) *I Brokiga Blads vatten*, Stockholm: Norstedts.
- Lindgren, Torgny (2003) *Berättelserna*, Stockholm: Norstedts.
- Lindgren, Torgny (2003) *Berättelserna*, ljudupptagning, Stockholm: Pan hörböcker.
- Lindgren, Torgny (2005) *Dorés bibel*, Stockholm: Norstedts.
- Lindgren, Torgny (2010) *Minnen*, Stockholm: Norstedts.
- Linnér, Sven (1974) "Psykologisk och biografisk litteraturforskning", i Gustavsson, Lars (red.) *Forskningsfält och metoder inom litteraturvetenskapen*, Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Nilsson, Magnus (2004) *Mångtydigheternas klarhet. Om ironier hos Torgny Lindgren från Skolbagateller till Hummelhonung*, Växjö: Växjö university press.
- Nussbaum, Martha C. (1990) *Love's knowledge – Essays on philosophy and literature*, New York: Oxford University Press.
- Ohlsson, Anders (1994) "Vad kommer efter 'författarens död'? – Om den biografiska kontexten", *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 1994:1.
- Skalin, Lars-Åke (2002) "Narratologi – studiet av berättandets principer", i Bergsten, Staffan (red.) *Litteraturvetenskap – en inledning*, Lund: Studentlitteratur.
- Svenska folkbibeln* (1998).
- Tyrberg, Anders (2006) "Berätta, återställa, överlämna. Torgny Lindgrens Dorés bibel", *Tidskrift för litteraturvetenskap* 2006:2.
- Willén, Marcus (2008) *Konsten att upphöja det ringa. Om Torgny Lindgrens litterära metod*,



Skellefteå: Artos & Norma bokförlag.

### **Intervjuer med Torgny Lindgren**

"Babel", SVT, 2010-04-06.

"Babel special", SVT, 2008-01-22.

"Bokfönstret", SR, 1987, (<http://m.sverigesradio.se/artikel/index/4072814?programId=1602>), internetkälla senast kontrollerad: 2010-12-01.

"Bokprogrammet", NRK, 2011-09-20.

"Den norrländske Guden", Axess TV, 2007-12-16.

"Godmorgon Sverige", SVT, 2010-10-22.

"Hoppa höjd – nästan lika kul som att skriva", Aftonbladet 2005-04-18, (<http://mobil.aftonbladet.se/wendela/ledig/article10579647.ab?partner=wwwredirect>), internetkälla senast kontrollerad 2011-12-10.

"Nyhetsmorgon", TV4, 2010-10-25.

"Daniel Sandström läser Torgny Lindgrens Dorés bibel", Sydsvenskan, 18 april 2005, (<http://www.sydsvenskan.se/kultur-och-nojen/article98561/Daniel-Sandstrom-laser-Torgny-Lindgrens-Dor%C3%A9s-bibel.html>), internetkälla senast kontrollerad 2012-01-25.

"Västerbottensnytt", SVT, 2011-06-03.

"Östnytt", SVT, 2009-05-26.